

Наталія МАНЧУК,

orcid.org/0000-0002-1802-8066

аспірантка кафедри промислового дизайну

Харківської державної академії дизайну і мистецтв

(Харків, Україна) *manchuk.nata1993@gmail.com*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМОУТВОРЕННЯ НАРОДНОЇ ДИТЯЧОЇ ІГРАШКИ В ДИЗАЙНІ

У сучасних умовах розвитку візуальної культури дитячої спільноти базове значення для користувачів наймолодшого віку зберігає іграшка як предмет пізнання навколишнього світу. Зазначено, що іграшка, будучи невід'ємним атрибутом культури, у різні історичні періоди змінювала форму завдяки технологічним новаціям, що базувались на позитивній динаміці розвитку світогляду суспільства різних часів та народів. Указано, що народні іграшки диференціювались залежно від вікових категорій дітей, а також цільової направленості на можливості розвитку та вдосконалення конкретних якостей сенсорних, розумових, творчих, фізичних, психологічних та інших функцій організму дитини. Крім того, народні іграшки сприяли виявленню та розвитку потенційних фахових здібностей починаючи з наймолодшого віку завдяки знайомству дитини з імітаційним типом іграшок.

Зазначено, що українська іграшка стала квінтесенцією єдності матеріального та духовного світосприйняття і світогляду народу, що безпосередньо вплинуло на її зовнішні характеристики. Залежно від конкретних ознак, що лежать в основі тих чи інших класифікаційних систем народних традиційних іграшок, наведено декілька груп за матеріалом, технологією виготовлення, функцією або психологічним чи дидактично-інтерактивним навантаженням за віковими категоріями.

Охарактеризовано найбільш популярний вид народних іграшок у всьому світі – ляльку як матеріальний об'єкт та образ-символ людини. Наведено декілька сталих видів та груп традиційних ляльок. Зазначені основні характеристики обрядової ляльки, а також ляльки-мотанки як сакральної форми та важливої ланки в невербальній комунікації людей та розважально-ігровій сфері дитини.

Визначено доволі широке функціональне призначення народної іграшки як одного з дієвих засобів пізнання навколишнього середовища, розумово-фізичного виховання дітей, естетично-духовного розвитку та соціально-культурної адаптації.

Ключові слова: іграшка, народна іграшка, лялька, образ-символ, культура, формоутворення.

Natalia MANCHUK,

orcid.org/0000-0002-1802-8066

Graduate Student at the Department of Industrial Design

Kharkiv State Academy of Design and Arts

(Kharkiv, Ukraine) *manchuk.nata1993@gmail.com*

ARTISTIC PECULIARITIES OF SHAPING FOLK TOYS IN DESIGN

In a current children's visual perception education, one of the main tools for a piece of knowledge with a surrounded environment still remains a toy. It is well-known that the toy, being an integral attribute of every culture, in different historical periods, has changed its shape due to technological innovations, which were based on the positive dynamics of the different society's ideologies at the different ages. Researches show that folk toys were specifically categorized by the children's age and by the ability to educate and improve certain sensory, mental, creative, physical, psychological, and many other child perception skills. More of this, folk toys assisted in the identification and education of potential professional abilities from an early age through the acquaintance of the child with the imitation type of toys.

It is noted that the Ukrainian toy became the quintessence of the unity of material and spiritual worldview and worldview of the people, which directly affected its external characteristics. Depending on the specific features that underlie one or another classification system of folk traditional toys, there are several groups of material, manufacturing technology, function, or psychological or didactic-interactive load by age.

The most popular type of folk toys in the world is described - a doll as a material object and an image-symbol of a person. There are several stable species and groups of traditional dolls. The main characteristics of the ritual doll, as well as the motanka doll as a sacred form and an important link in the non-verbal communication of people and the entertainment and play sphere of the child are indicated.

A rather wide functional purpose of the folk toy as one of the effective means of learning about the environment, mental and physical education of children, their aesthetic and spiritual development, and socio-cultural adaptation has been identified.

Key words: toy, folk toy, doll, symbol image, culture, shaping

Постановка проблеми. У результаті аналітичного дослідження, що базувалось на вивченні матеріальних та вербальних джерел інформації, встановлено, що феномен народної іграшки перебуває у сфері інтересів декількох галузей науки: педагогіки, психології, соціології, культурології, мистецтвознавства та інших. Саме у цих площинах міститься «минуле» народної іграшки. Відповідно, представники різних наукових спеціалізацій вивчають народну іграшку з різних позицій. Серед найбільш активно та детально розроблених – історія виникнення та особливості розвитку ремісничих промислів із виготовлення іграшок, особливості психологічних впливів української народної іграшки на розвиток дитини, відмінності за формою української іграшки від іграшок інших народів і культур, визначення проблеми різновекторного впливу народної іграшки на розвиток особистості.

Окремі наукові розвідки присвячені розмаїттю класифікаціям традиційних народних іграшок. Утім комплексної типології особливостей формоутворення цих предметів вітчизняного ужиткового мистецтва та дизайну розроблено не було. Ураховуючи певні лакуни у визначенні рис для систематизації художньо-естетичних особливостей формоутворення народної дитячої іграшки як носія матеріальної культури, а також збереження пріоритетного значення іграшки в життєдіяльності дитини, постає актуальним завдання конкретизації цих параметрів для застосування у дизайні.

Аналіз досліджень. Вивченню особливостей та розмаїття народної іграшки, її генезису та функціональному призначенню присвячено низку досліджень вітчизняних і зарубіжних учених (Т. Піроженко, С. Ладивір, О. Вовчик-Блакитна, К. Матейко, О. Іванова, В. Нестеренко, Л. Кантаржи та ін.). У більшості цих досліджень іграшка постає як предмет, призначений для ігор, що має суто навчально-виховне значення в житті дитини. Водночас науковцями з'ясовано, що специфіка сприйняття дитиною світу (Костюк, 1989: 552, 9, 276) як матеріального і дотикового об'єкта (Выготский, 1996: 68), а з нею й іграшки криється в ігровому складнику дитячої психології. Виявлено причинно-наслідковий зв'язок між психологією дитини та оригінальною іграшкою, в якій саме гра є домінантним компонентом у процесі комунікації дитини з навколишнім середовищем і саме ігрові складники дитячої психології спонукають до пізнання та навчання, до творчості та розвитку, мислення й кмітливості (Выготский, 1996: 71). Саме тому значна кількість

іграшок, крім барвистого оформлення, мають оригінальні різноманітні конструктивні рішення, містять слухові, оптичні, тактильні доповнення і дидактичні забавки-завдання, що збагачує процес комунікації дитини з простором через ігрові дії. Класичний процес пізнання замінюється на «поведінковий контакт з ілюзорною квазіреальністю» (Лескссикон класики, 2003: 201) навколишнього простору, поступову трансформацію в уявленні дитини певного вигаданого художнього образу на матеріальну реальність.

Тема народної іграшки в тих чи інших аспектах постала в працях вітчизняних мистецтвознавців В. Даниленка (Даниленко, 2006: 36), Л. Геруса (Герус, 2004, 1995, 1997: 262, 176, 20), О. Найдена (Найден, 2016, 1999, 2007: 208, 256, 240), М. Станкевича та інших.

Так, В. Даниленко звернув увагу на авторську художню ляльку як витвір мистецтва в сучасній Україні. Конструктивному дизайну української народної ляльки присвячена монографія О. Найдена (Найден, 2016: 208), у якій цей предмет представлено не лише як традиційну іграшку чи сучасний сувенір із різних регіонів України, а як символотворний антропологічний образ певної місцевості, що безпосередньо впливає на її конструктивні особливості та декоративне зовнішнє оформлення. Дотичними до його дослідження є наукові розвідки Н. Качковської, у яких ідеться про дизайн вітчизняних сучасних авторських ляльок та народних іграшок.

Мета статті – простежити залежність візуально-образної та декоративної складників форми народної іграшки від особливостей функціонального призначення, матеріалу та технологій виготовлення.

Виклад основного матеріалу. Виникнення іграшок сягає корінням глибокої давнини, що, зокрема, зумовлюється історико-культурними особливостями розвитку різних народів та етносів. Учені єдині у визнанні функціонального призначення дитячої іграшки як своєрідного еталона, завдяки якому дитина змалечку знайомилась та призвичаювалась на ігровий манер до конкретних моделей міжособистісних, гендерних, соціально-економічних, ієрархічних відносин, характерних для певних соціумів та груп (родина, народ, навчальне, ремісниче, торгове чи будь-яке інше об'єднання чи середовище). Окремі навички та дії принципово важливо було засвоїти особистості саме в ранньому віці. І найпростіше пізнання навколишнього оточення та світу життя дорослих у побутовій, трудовій, військовій чи релігійній діяльності відбувалося крізь призму ігрової

форми за допомогою матеріального носія, яким і стала народна іграшка. Тому без існування та розвитку іграшки не є можливим існування і розвиток ігрової і, відповідно, навчально-пізнавальної діяльності дитини в усіх сферах життя.

Таким чином, народна іграшка увібрала в себе певні риси обрядової символіки етносів й образність форми, що базується на світогляді та ментальності, культурних традиціях та місцевих уподобаннях людей. А традиції, що передаються з покоління в покоління і є своєрідним віддзеркаленням культури народу, зберігають та певною мірою консервують функціонально-пластичні особливості форми такої народної дитячої іграшки.

Серед головних функцій народної іграшки слід виокремити освітньо-виховну, що полягає у диференційованому підході до розвитку в дитини конкретних якостей, умінь та навичок, завдяки чому відбувається розвиток пізнавальних та творчих можливостей для дослідження навколишнього середовища та засвоєння суспільного досвіду. Правильно підібрані іграшки сприяють удосконаленню розумових здібностей дітей.

Завдяки дидактичним (навчальним) іграшкам активно розвивається та розширюється сенсорний функціонал дитини. Так, візуальне сприйняття допомагає розрізняти такі якості предметів: форму, розмір, колір; тактильне – температуру, форму, фактуру (іноді матеріал), аудіальне – тон та гучність. Так, сучасні науковці довели, що деякі діти з обмеженим зоровими сприйняттям можуть тактильно розрізняти навіть колір завдяки його хвильовій структурі.

Аналітичні навички та здібності до спостережень, абстрагувань, узагальнень, класифікацій за певними ознаками в ігровій формі відточуються іграшками-конструкторами (кубики, конуси, кільця, «миски», башти тощо) та розмаїтими так званими технічними іграми різних рівнів складності для дітей усіх вікових категорій (від складання простих мозаїк чи пазлів, що сприяють розвитку зосередженості та стійкості уваги, до складних за конструктивними чи технічними ознаками моделей або ігор).

Розвитку уяви, мовлення, розширенню словникового запасу навчають образні іграшки, що за зовнішнім виглядом мають умовну подобу з об'єктами навколишнього штучно-рукотворного чи природного середовища. За їх допомогою дитина створює власний не тільки образ, а й новий світ, висловлює свої враження про навколишнє життя, розігруючи ту чи іншу роль чи модель поведінки.

Іграшка в усі часи виступала як своєрідний вимірювач та вихователь почуттів, сприяла формуванню допитливості дитини, пробуджуючи в неї уважність, ніжність, дбайливе ставлення та допомагаючи накопичити досвід позитивних моральних переживань. Симпатія чи прихильність (як і негативні почуття) до іграшки можуть переноситися на все оточення: людей, тварин, предмети тощо. Різні іграшки, що імітували знаряддя праці, військову зброю, релігійні культи тощо, давали дітям уявлення про людей різних міських чи сільських професій, впливали на почуття несвідомого потягу до певних видів робіт, тобто відточували інтерес та повагу до трудової діяльності дорослих.

Крім того, потребу дитини в активному русі, як правило, задовольняли певні види іграшок, що спонукали дітей до різноманітних дій. Динамічні імітаційні військово-спортивні ігри або прості ігри на відкритому повітрі з м'ячами чи кулями, «в городки», крокет чи фризбі розвивали швидкість реакції, точність та координованість рухів. Тож на всіх етапах розвитку дитини обов'язковими її супутниками є різні види іграшок, спеціально створені дорослими у навчально-виховних цілях для підготовки малюка до суспільних відносин.

Поняття форма має декілька значень залежно від напрямів діяльності. Так, у проектуванні «форма» – це зовнішній контур об'ємного вигляду предметів (Костюк, 1989: 87), тобто візуальна поверхня, що містить різні складники (від пропорцій та розміру до кольору, фактури та декоративних елементів, що впливають на створення характерних й образних особливостей). Форма може бути простою або складною, природно-пластичною або штучно-геометричною, утилітарно-функціональною, конструктивною та корисною або суто декоративною, але у дизайні вона завжди повинна бути віддзеркаленням свого призначення. Тому формоутворення народної дитячої іграшки в процесі проектування або ремісничого виготовлення залежить від матеріалу виготовлення та способу його обробки, від пошуку гармонійної єдності художньо-естетичних та технологічних складників.

Українська іграшка, що увібрала в себе особливі риси світосприйняття та світогляду народу, стала квінтесенцією єдності матеріального та духовного, що безпосередньо вплинуло на її зовнішні характеристики (Нестеренко, 2007: 67). Серед головних узагальнених стильових ознак важливо звернути увагу на композиційну економну компактність (навіть певну скупість) та влучну лаконічність форм, що гранично межують

із примітивізмом, але ним не є. Високий рівень стилізованого узагальнення разом з об'ємно-округлою присадкуватістю важкуватих форм без зайвих тонких та дрібних деталей створюють враження міцної статури і заважають віднести подібну продуманість до примітиву. Саме ці ознаки разом із цілковитою завершеністю образу, продуманою метафоричністю, влучністю алегоричного порівняння, точністю символіки, дотепним гумором та повним універсалізмом застосування підіймають традиційні народні іграшки до високого мистецького рівня.

Досвід переконує в тому, що розмаїття народних традиційних іграшок вражає, як і кількість їх класифікацій. Так, наприклад, Л. Герус (услід за К. Матейко) класифікує народні іграшки за двома ознаками, серед яких є сировинний матеріал (камінь, кераміка, дерево, тканина, солома тощо) та технологія його обробки (гончарство, різьблення, ткацтво тощо). Крім того, класифікація іграшкових речей відображає функціональне призначення, що залежить від певних віддзеркалень характеру та сфери використання (освітньо-виховний, господарсько-побутовий, розважально-відпочивальний або обрядовий процеси застосування).

Привертає також увагу класифікація, що має психологічне підґрунтя. Так, за В. Мухіною, іграшки доречно диференціювати залежно від видів діяльності дитини: 1) іграшки, що сприяють емоційному соціально-особистісному розвитку та передбачають поведінку з ними, наче із живими персонажами; 2) іграшки, що допомагають розвитку інтелектуально-пізнавальних та моторних здібностей.

Дослідження й узагальнення історико-етнографічних джерел дозволяє стверджувати, що для дітей наймолодшого віку першими іграшками були так звані звукові (як-от тріскачки та жужалки) та динамічно-рухомі (дзига, м'яч, змії тощо). Для старших за віком дітей невід'ємною частиною гри стають імітаційні іграшки (як-от військові обладунки (лук, стріли, бумеранги) чи господарське знаряддя (посуд, меблі, інструмент тощо)), а також образні іграшки, в яких відтворено в площинній або об'ємній манері тим чи іншим способом тварин, людей, предмети навколишнього середовища тощо.

Аналіз спеціальної літератури засвідчує: крім вищеперелічених, окремим типом іграшок є ляльки. Вони розрізняються за матеріалом виготовлення (традиційні, як-от камінь, дерево, глина, висушені плоди рослин, пап'є-маше, шкіра чи тканина, та сучасні, як-от пластмаса, целулоїд, силікон та інші полімерні матеріали), техноло-

гією (для дерева це може бути різьблення (ручне або токарно-механічне), гнуття (ручне або хіміко-механічне), плетіння) та способом обробки (для кераміки це повітряне висушування або термообробка фарфору, скла тощо), функцією (для гри, навчання, оберегу, презентацій (манекени), декору чи колекціонування), формою (антропо- чи зооморфні «неваляшки», матрешки, рукавички). А географія (Європа, Африка, Азія та інші) та місце (село чи місто) походження безпосередньо впливають на застосування традиційних або інноваційних прийомів, матеріалів, технологій, форм тощо. Як правило, сільська культура є дбайливим хранителем, а іноді й жорстким консерватором традицій того чи іншого народу, натомість урбаністична культура спонукає до постійних пошуків динамічних видозмін та застосування новацій.

Оригінальний вид класифікації ляльок запропоновано Ю. Лотманом, який розподілив їх на дві великі групи за принципом «мобільності» для таких двох аудиторій, як дитяча та доросла. До першої групи, «ляльки-іграшки» для умовної дитячої аудиторії, було віднесено ляльку для гри або саму ляльку-іграшку, тобто всі форми, що мають можливість рухатися та бути об'єктом ігрових маніпуляцій (театральні, дитячі, обрядові тощо). Театральні ляльки теж можна розділити на декілька різновидів, серед яких є рукавичкові, пальчикові, тростяні, маріонетні (прутяні або ниткові), а також ляльки-автомати, що пройшли шлях від ярмаркових атракціонів та світських салонів чи музейних експонатів до прообразів комп'ютерних ігор, у процесі яких розігрується віртуальна театральна вистава з інтерактивною участю гравця.

До другої групи, «ляльки-моделі» для умовної дорослої аудиторії, віднесено статичні утилітарні ляльки (що уособлюють скульптурні форми суто для споглядання). Ця група не призначалася для активних переміщень та рухів (вітринні, декоративні (інтер'єрно-екстер'єрного характеру), сувенірні, колекційні, музейні, городні).

Більшість дослідників визнають найдавнішими ляльками обрядові форми (О. Анан'єва, Т. Євсєєва та інші), що найчастіше мали великий ступінь узагальненості, лаконізму та умовну, іноді гротескно антропоморфну (чи зооморфну), але все ж таки схожість із людиною (чи твариною). Така лялька мала релігійно-культурний характер, зображувала певне божество чи ритуальний символ, виконувала роль «пастки» для злих духів, оберега, талісмана чи тотема. Крім того, вона слугувала засобом передання новим поколінням релігійних канонів та залучення їх до кола традиційної культури народу.

Цікавим видом обрядової ляльки є мотанка, що виготовлялась із тканини та найчастіше мала оберегове призначення. Із прадавніх часів цим лялькам приписували різні чарівні властивості: ніби вони могли захистити людину від злих сил, прийняти на себе хвороби і нещастя, допомогти гарному врожаю або сильно наврочити (ляльки вуду) тощо. Обрядові ляльки взагалі виявились універсальним та особливим інструментом комунікації, що існує в культурній історії всіх народів, а лялька-мотанка – один із найдавніших сакральних артефактів слов'ян, якому тисячі років. Саме мотанку багато дослідників вважають прообразом театральних та іграшкових ляльок.

За сталою традицією, що викристалізовувалась протягом усього періоду існування ляльок, їх можна розподілити на декілька різних функціональних груп, а саме на оберегові (невербально-комунікативна функція), обрядові (магічна функція) та ігрові (розважальна функція). Незважаючи на такі різні функції, виготовлення традиційних ляльок відбувалося за схожими технологіями, з однакових матеріалів (клаптикове рукоділля), тобто за подібними композиційно-образними схемами. Ця подібність пластичної мови стосується гранично навіть не обмежених, а зовсім скупих засобів виразності: повна відсутність обличчя або його умовна наявність у вигляді хреста; символічність кожного елементу одягу мотанки (спідниця уособлювала землю, сорочка – три часи: минуле, сьогодення і майбутнє, хустка або стрічка – зв'язок із небом). Ці прийоми надавали певної локанічності та монументальності образу кожній ляльці.

Ляльку-мотанку в українській культурі часто використовували як символ родючості й достатку у весільних обрядах та дійствах. За традиційним віруванням такі ляльки часто сприймалися родинним оберегом і як сімейні реліквії передавалися у спадок прийдешнім поколінням. Дуже часто для наймолодших немовлят жінки виготовляли їстівні ляльки, що виконували функцію соски чи забавки, та святкові ляльки-пряники, ляльки-печива, ляльки-карамельки та інші види їстівних форм для старших дітей.

За сучасних умов стрімкого розвитку науково-технічного прогресу традиційні мотанки перетворились в оригінальні й колоритні елементи інтер'єру чи звичайні туристичні сувеніри, втрапивши нашарування магічно-наївного духу та сакрального сенсу. Зовнішній вигляд сучасних ляльок-мотанок теж зазнав змін. Це сталося внаслідок як залучення новітніх матеріалів і технологій у процес виготовлення та декорування, так і творчої свободи народних майстрів, що орієн-

туються лише на власний розсуд, уподобання користувачів, фінансово-туристичну кон'юнктуру ринку та не переймаються більшістю колишніх ремісних або сакральних канонів.

Утім справжня мотанка повинна виготовлятися за безшовною технологією. У такий спосіб основа ляльки виготовлялась із закрученої або змотаної тканини (саме звідси походить назва «мотанка») і ззовні скріплювалася стрічками чи нитками, що фіксувалися вузлами. Таким чином формувалася канонічна хрестоподібна форма ляльки з чітко вираженою головою та умовно-схематичними кінцівками та тулубом. Крім тканини, за традицією допускалося використання інших натуральних матеріалів, таких як льон, вовна, солома (як для волосся, так і для схематичного одягу). Обрядова лялька була позбавлена не тільки реалістичних, а за певних умов та традицій навіть схематичних рис обличчя. Утім найпоширенішим виявилось обличчя мотанки з вишитим, викладеним або просто нарисованим давнім слов'янським символом сонця хрестом. Більшість дослідників вважають причиною відсутності конкретних рис обличчя в обрядовій ляльці давні віруваннями, що коріняться у глибоких шарах культових забобонів, за якими очі уособлювали своєрідні «портали» між реальним та потойбічним світами. Саме крізь них можна було негативно вплинути на фізичний чи психологічний стан людини. Тому в усі часи недоброго ока завжди страшилися. Крім того, побутувало наївне упередження, що саме через очі в ляльку може переселитися темна нечисть і сплюндрувати людині і здоров'я, і матеріальний добробут, і навіть долю. Мотанка як матеріальний носій традиційної народної культури увібрала у себе певні вірування у сакральні знання про силу родинних чи особистісних оберегів.

Ігрові та розважальні ляльки-мотанки та ляльки-рукавички у складеному нерухомому вигляді сплющуються і за формою максимально наближаються до сучасних м'яких дитячих книжок, які часто-густо прикрашені об'ємними елементами. Кольорова насиченість текстильних ілюстрацій у таких книгах відповідає народним традиціям та уявленням про всесвіт, тому відкриває дитині дивовижний казковий світ, сприяє пізнанню цього світу та збагаченню дитячої уяви. Такі книжки можна навіть зробити інтерактивними та грати на них у різні ігри: «хрестикнутики», «пазли», «конструювання будівель», «городні роботи», «життя на фермі чи в лісі» тощо.

У самостійну групу виокремлюються утилітарно-практичні ляльки, а точніше предмети

побутового призначення (сільнички, прихватки, палички-тростинки, посудини тощо). Вони виконуються на лялькоподібний манер чи просто прикрашаються накладним об'ємним декором у стилізованому антропоморфному вигляді, що підпорядкований конкретному практичному застосуванню побутової речі (грільки для чайника, футляр для голок чи булавок, світильник тощо), що безпосередньо впливає на їх форму та матеріал виготовлення. До цієї групи належать ляльки-брязкальця, так звані «баба на чайник», лялька-шухлядка (для зберігання всілякого побутового дріб'язку), лялька-голниця та інші.

Ще одним поліфункціональним феноменом є велика група традиційних виробів під назвою «народна іграшка», яку можна зустріти і як прикрасу інтер'єру, і як предмет дитячої забавки. Із незапам'ятних часів для виготовлення таких іграшок найчастіше використовувались дерево та глина, що обов'язково декорувались у різний спосіб (розпис, відтиснення, різьблення, випалювання). Іноді траплялись скляні іграшкові вироби з декором та без нього.

З огляду на зазначене, цілком очевидними є узагальнення про те, що лялька як матеріальний об'єкт дизайну може одночасно виконувати декілька функцій. Антропоморфність впливає на сприйняття образу-символу людини і використовується під час гри. Натомість залишається ще й досі поза увагою дослідників залежність критеріїв форми ляльки від технології її виготовлення та потенціалу дизайнерського оздоблення ляльки. Принагідно зазначимо, що нині вчені активізували інтерес до ресурсних можливостей ляльки у зв'язку з утіленням ідей інклюзії (Гончаренко, 2019: 29), адже йдеться про такий енергетичний ресурс організму не тільки дитини, як «шкіряний зір», за якого організм здатен до тактильного сприйняття хвильової природи кольору за умов однакової структурно-фактурної побудови аркушу паперу. (М. Гончаренко, Т. Камнева, В. Титаро).

Отже, на сучасному етапі розвитку функція архаїчного унормованого стереотипу припинила своє існування для іграшки, тобто стала віддзеркаленням демонстрації авторської майстерності митців (як аматорських, так і з профільною освітою) та поєднанням традиційних й інноваційних підходів до синтезу різних дизайнерських (форма, конструкція, технологія виготовлення, дизайн костюма, перукарська майстерність тощо) та мистецьких (скульптура, графіка, декор та орнаментика) сфер. Завдяки глобалізаційним економічним тенденціям народні іграшки перетворились на об'єкт масової культури, а їх розмаїта

самобутність форм, матеріали, декор і технології виготовлення вже давно не обмежуються традиційними ареалами існування. Не в останню чергу виходу за межі географії конкретних ремісничо-художніх промислів сприяло формування у світі стійких тенденцій до застосування цих предметів у сучасних авторських проєктах із різних сфер дизайну від інтер'єрів до поліграфічної продукції та аксесуарів. Актуальні сьогодні світові тренди з відродження народних традицій у сучасних інтерпретаціях національного колориту із застосуванням дизайнерських артоб'єктів (зокрема, народних іграшок і ляльок), виконаних за технологіями промислів, сформувались як відповідь на потребу повернення сучасної людини до джерел власної культури. Подібні дизайнерські тенденції сприяють адаптуванню народних традицій і технологій до сучасних культурно-естетичних реалій.

Висновки. Отже, народну іграшку можна розглядати як унікальний предмет, створений не тільки для гри та відпочинку дітей, а й із метою різностороннього, гармонійного розвитку особистості, м'якої соціалізації, залучення до праці. Іграшка може виконувати розвивальну, виховну, психотерапевтичну та інші функції, сприяти позитивному розв'язанню проблем соціалізації та самопізнання. Традиційна іграшка є відображенням культури і побуту народу, який її створив. Різняться іграшки за функцією, матеріалом, формою, технологією виготовлення та декорування.

За традицією у виготовленні народних іграшок використовували недорогі природні матеріали, що були поруч (солома, лоза, дерево, глина). Вироби із соломи, лози, рогозу сьогодні виготовляються суто вручну, без застосування технічного приладдя та станкових операцій, тому за формою ці вироби залишаються найбільш традиційними та навіть консервативними.

Сучасні глиняні (керамічні) іграшки, що продовжують виконуватися за провідними образами тварин (півники, коники, котики, зайчики тощо) виконують суто сувенірно-декоративну функцію, тому виготовляються за певними традиційними шаблонами форми у техніці відливки, а ручним є тільки доданий рисунок оздоблення (і то не завжди). Глиняні іграшки ручної ліпної роботи, як правило, споріднені з малими скульптурами, мають чітко виражені авторські пропорції форми та манеру декору.

Незважаючи на різні застосовувані типи тканин, хрестова стовпоподібна форма ляльки-мотанки була найхарактернішою для різних регіонів, майже без локальних варіантів. Такий підхід був сформований подібністю схем та технологій

виготовлення, що базувалися на традиційному закодованому світогляді та світосприйнятті. Стилістичною особливістю такої ляльки була пропорційна антропоморфна подібність до фігури дорослої людини.

Перспективи, що становитимуть предмет майбутніх наукових розвідок, лежать у площині

системного аналітичного застосування дизайнерських параметрів до традиційної народної дитячої іграшки в контексті національно-культурних традицій та глобалізаційних тенденцій постмодернізму з урахуванням українського менталітету як цілісної системи національних ідентифікаційних ознак.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Выготский Л. С. Роль игры в психическом развитии ребенка. Вопросы психологии. 1966. № 6. С. 62–76.
2. Герус Л. М. Українська народна іграшка кінця XIX – першої половини XX ст. (історія, типологія, художні особливості) : автореф. дис. ... канд. Мистецтвознавства : 17.00.06. Львів, 1997. 20 с.
3. Герус Л. Українська народна іграшка. Львів : Афіша, 2004. 262 с.
4. Герус Л. Українська народна іграшка: історія розвитку та сучасні проблеми. *Записки наукового товариства імені Т. Шевченка*. Т. ССXXX. Праці секції етнографії та фольклористики. Львів, 1995. С. 176–189.
5. Гончаренко М. С. Камнева Т. Н., Тиртар В. П. Вивчення впливу тактильного кольоро-сприйняття на стан енергоінформаційної складової здоров'я дітей з патологією зору / *Духовність особистості: Методологія, теорія і практика зб. наук. пр. Вип. 4. Северодонецьк*. 2019. С. 27–43.
6. Даниленко В. Я. Дизайн України у світовому контексті художньо-проектної культури XX ст. (національний та глобалізаційний аспекти) : автореф. дис. ... д-ра мистецтвознавства: 05.01.03; Львів. нац. акад. мистец. Львів, 2006. 36 с.
7. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / за ред. Л. Н. Проколієнко. Київ : Радянська шк., 1989. 608 с.
8. Лексикон класики. Художественно-эстетическая культура XX века / под ред. В. В. Бычкова. «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2003. 201 с.
9. Люблінська Г. О. Дитяча психологія. Київ : Вища шк., 1974. 356 с.
10. Найден О. Парадокс української ляльки: Українська народна лялька у світлі кроскультурних паралелей та аналогій. Обрядові функції. Конструктивний дизайн. Видавничий дім «Стилос», 2016. 208 с.
11. Найден О. С. Українська народна іграшка. Історія. Семантика. Образна своєрідність. Функціональні особливості. АртЕк, 1999. 256 с.
12. Найден О. С. Українська народна лялька. Стилос, 2007. 240 с.
13. Нестеренко В.В. Педагогічні та творчо-активізуючі можливості української народної іграшки. V всеукр. наук.-практ. читання студентів і молодих науковців, присвячені педагогічній спадщині К.Д. Ушинського. Одеса, 2007. С. 123–125.
14. Основные термины дизайна. Крат. справ.-слов. ВНИИ техн. Эстетики. Москва, 1988. 87 с.

REFERENCES

1. Vygotskuy L.C. Rol igry v psikhicheskom razvitii rebenka [The role of the game in the mental development of the child]. Questions of psychology, 1966. Nr 6, pp. 62–76 [in Russian].
2. Gerus L.M. Ukrayins'ka narodna ihrashka kintsya XIX – pershoi polovyny XX st. (istoriya, typolohiya, khudozhni osoblyvosti) [*Ukrainian folk toy of the late XIX - first half of XX century*]. (history, typology, artistic features): author's ref. dis. for science. stup. Lviv National Academy of Arts of Ukraine [In Ukrainian].
3. Gerus L. *Ukrayins'ka narodna ihrashka*. [Ukrainian folk toy]. - Lviv: Afisha [In Ukrainian].
4. Gerus L. *Ukrayins'ka narodna ihrashka: istoriya rozvytku ta suchasni problem*. [Ukrainian folk toy: history of development and modern problems] Notes of the T.Shevchenko Scientific Society. T. ССXXX. Proceedings of the section of ethnography and folklore. 1995. – Lviv, pp. 176-189 [In Ukrainian].
5. Goncharenko, M.S.; Kamneva, T.N.; Tirtar, V.P. Vyvchennya vplyvu taktyl'noho kol'oro-spryynyattya na stan enerhoinformatsiyanoi skladovoyi zdorov'ya ditey z patolohiyeyu zoru [Study of the influence of tactile color perception on the state of the energy-information component of the health of children with visual pathology] Spirituality of personality: Methodology, theory and practice of the collection. N. etc. — Severodonetsk: Publishing House of the SNU named after Vladimir Dal, 2019. Nr 4 (91), pp. 27-43 [In Ukrainian].
6. Danylenko, V.Ya.. Design Ukrayiny u svitovomu konteksti khudozhn'o-proektnoyi kul'tury XX st. (natsional'nyy ta hlobalizatsiyyny aspekty) [Design of Ukraine in the world context of art and design culture of the twentieth century. (national and globalization aspects)]: author's ref. dis. for science. stup. Dr. of Art History: Lviv National Academy of Arts of Ukraine. 2006 [In Ukrainian].
7. Kostuk G.S. Navchalno-vyhovnyy proses i psikhologichnyy rozvitok osobystosti. [The educational process of mental and personality development]. L.N.Prokoliyenko (Ed.). Kyiv: Soviet school. 1989 [in Ukrainian].
8. Bychkov V.V. (Eds.). Lexicon classics. Khudozhestvenno-esteticheskaya kultura XX veka [Lexicon classics. Artistic and aesthetic culture of the XX century]. Moscow: "Russian Political Encyclopedia" (ROSSPEN). 2003. 201 p. [in Russian].
9. Lyublinska G.O. Child psychology [Child psychology]. Kyiv: Higher school. 1974. 356 p. [in Ukrainian].
10. Naiden O. *Paradoks ukrayins'koyi lyal'ky: Ukrayins'ka narodna lyal'ka u svitli kroskul'turnykh paraleley ta analogiy. Obryadovi funktsiyi. Konstruktivnyy dizayn*. [The paradox of the Ukrainian doll: Ukrainian folk doll in the light of cross-

.....

cultural parallels and analogies. Ritual functions. Constructive design]. Kyiv: Stylos Publishing House. 2016. 208 p. [In Ukrainian].

11. Naiden O.S. *Ukrayins'ka narodna ihrashka. Istoriya. Semantyka. Obrazna svoyeridnist'. Funktsional'ni osoblyvosti* [Ukrainian folk toy. History. Semantics. Figurative originality. Functional features]. Kyiv: ArtEk. 1999. 256 p. [In Ukrainian].

12. Naiden O.S. *Ukrayins'ka narodna lyal'ka* [Ukrainian folk doll]. Kyiv: Stilos. 2007. 240 p. [In Ukrainian].

13. Nesterenko V.V.; Kantarzhi L.V. *Pedahohichni ta tvorcho-aktyvizuyuchi mozhlyvosti ukrayins'koyi narodnoyi ihrashky* [Pedagogical and creatively-activating possibilities of the Ukrainian national toy]. 5 All-Ukrainian Scientific and Practical Reading of Students and Young Science, Assigned to Pedagogical Spads by K.D.Ushinsky - Odessa, PDP. 2007. Nr 5, pp. 123–125 [In Ukrainian].

14. *Osnovnye terminy dizayna* (Eds.) [Basic design terms]. Krat. ref. - words. / Moscow: VNII tech. Estetics. 1988. 87 p. [In Russian].